

DEL TRENCHAMENT DE LA PRESÓ DEL BISBE

EL PROCÉS CONTRA FRANCESCH FONOLLEDA I NA VIOLANT, ACUSATS DE COL·LABORACIÓ EN L'EVASIÓ DE LA PRESÓ EPISCOPAL DE BARCELONA DE L'ANY 1436

A.D.B., *Processos* n. 725 (a. 1436)

Introducció, transcripció i notes
per JOSEP HERNANDO i PILAR VALDEPEÑAS

Un dels temes verges en la bibliografia catalana medieval és el del procés penal durant l'època medieval, tant pel que fa a l'àmbit de la jurisdicció reial ordinària com de la jurisdicció eclesiàstica.¹ El material més important d'aquest està constituït per les fonts normatives, les doctrinals i les actes processals, sense que hom oblidí les fonts literàries. Hom no dubta ja, després de Joaquim Miret i Sans i de Jaume Riera i Sans,² de l'interès, per a la Història, de les actes processals, documents vius, malgrat passar pel sedàs de l'escrivà, on hom percebeix l'individu, el grup, la societat; els sentiments d'amor i d'odi, de por i d'alegria, d'indiferència; les creences; el llenguatge popular i espontani. Endemés ens mostren com s'aplicaven les normes processals, com hom entenia la doctrina en els casos pràctics. Hom pot dir, en llegir alguns processos, que adesiara l'expressió «la realitat supera la imaginació» no és pas, sovint, un tòpic, ara i llavors.³

1. La bibliografia sobre el tema és una prova del que acabem de dir. Vegeu-ne, si més no, alguns exemples: JESUS LALINDE ABADIA, *Los gastos del proceso en el derecho histórico español*, dins AHDE, XXXIV (1964), pàgs. 249-416; ANGEL LOPEZ-AMO MARIN, *El Derecho penal español de la Baja Edad Media*, dins AHDE, XXVI (1956), pàgs. 337-367; JOSE MALDONADO Y FERNANDEZ DEL TORO, *Líneas de influencia canónica en la historia del proceso español*, dins AHDE, XXIII (1953), pàgs. 467-493; GONZALO MARTINEZ DIEZ, *La tortura judicial en la legislación histórica española*, dins AHDE, XXXII (1962), pàgs. 223-300; RAMON O'CALLAGAN, *Doctrina de las Decretales respecto a fundar las sentencias*, dins «Revista Jurídica de Cataluña», IX (1903), pàgs. 245-253. Algunes reflexions sobre el tema vegeu-les a VÍCTOR FERRO, *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins el Decret de Nova Planta*, Eumo Editorial, Vic 1987, pàgs. 357-385. Una bona mostra sobre el tema a Castella, amb molts de paral·lelismes amb Catalunya, és l'obra MARIA PAZ ALONSO, *El proceso penal en Castilla (siglos XIII-XVIII)*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca 1982.

2. JOACHIM MIRET Y SANS, *Sempre han tingut bech les oques. Apuntacions per la història de les costums privades*, 2 vols., Barcelona 1905 i 1906; JAUME RIERA I SANS, *El cavaller i l'alcalvota. Un procés medieval*, Club Editor, Col. El pi de les tres branques VI, Barcelona 1987² (primera edició de 1973).

3. Quant a la temàtica que toquen els processos, si més no els de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, vegeu J. M. MARTÍ I BONET-L. NIQUI I PUIGBERT-F. MIQUEL I MASCAROT, *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, vol. I, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona 1984, pàgs. 169-188.

LA FASE «EN OFENSA» O SUMÀRIA DEL PROCÉS

El procés criminal del moment es dividia en tres fases o parts: una fase «en ofensa» o d'iniciació, o sumària; una segona fase «en defensa» o plenària i la sentència. En el procés que publiquem hi ha tan sols la primera fase «en ofensa», la finalitat de la qual és la preparació de la fase «en defensa». Les actuacions de la fase «en ofensa» s'adreçaven a l'aclariment del fet delictiu, a la recerca dels seus presumptes autors, a la investigació de les circumstàncies en què es cometé el delicte i a tot allò que, de manera genèrica, portés a l'aclariment dels termes en què s'havia de plantejar formalment el litigi en el judici «en defensa» o plenari. El caràcter, per tant, d'aquesta part «en ofensa» és merament preliminar i preparatori de la part «en defensa». La pràctica, tanmateix, demostra la importància decisiva de la part «en ofensa», la qual en realitat era l'autèntic fonament del procediment penal, puix que en ella quedava ja configurat, i hom pot dir que decidit, el litigi.

En haver verificat el delicte, hom procedia a l'interrogatori de totes aquelles persones que poguessin aportar quelcom sobre els fets i llurs possibles autors. Els testimonis eren cridats pel propi jutge d'ofici, a instàncies del procurador fiscal o a instàncies de part. No hi havia cap limitació de nombre. Hom interrogava els testimonis presencials i aquells que hom pensés que podien saber alguna cosa o que poguessin aportar qualsevulla indici per mínim que fos. Hom els interrogava tenint present dos objectius: establir primer el *corpus delicti*, altrament el procés seria nul, fins i tot en el cas de que fos confessat; indagar, en segon lloc, si no se sabia, qui n'era l'autor. Totes les declaracions es feien sota jurament i en secret envers els acusats, els quals no tenien coneixença de la informació «en ofensa» fins que, enllestida l'enquesta, hom els donava trasllat de la mateixa en la fase «en defensa».

Les investigacions de la fase «en ofensa» havien d'ésser objectives. Recollien tot allò que era favorable i desfavorable per l'acusat. Tanmateix, puix que la finalitat d'aquesta fase era la recerca de les dades que individualitzessin la persona o les persones que hagués o haguessin comès el delicte, hom pot veure en els processos que tan sols s'interrogava sobre allò que portés a esbrinar la presumpta culpabilitat dels acusats. Del que es tractava era de confirmar una inicial presumpció de culpabilitat, per la qual cosa la pretesa, per alguns, imparcialitat judicial és força dubtosa en totes i cadascuna de les seves actuacions. Per tant, més que una investigació objectiva sobre les circumstàncies del delicte i els presumptes autors, la fase «en ofensa» era sobre tot una recerca de les dades inculpatòries envers l'acusat, que quedaven determinades en ella. La posició de la part acusadora hi quedava perfectament prefixada. L'acusat, el qual deposava sota jurament sobre fet d'altri, però sense jurament respecte de fet propi, tan sols podia fixar la seva postura en el litigi com negativa envers el càrrecs que hom li imputava i que resultaven d'una fase «en ofensa» o sumària en la qual no hi podia intervenir. L'acusat no feia altra cosa que al·legar en la seva contestació o confessió, si s'esqueia, amb el seu propi testimoni.

Per a provar-ho havia d'esperar la segona fase «en defensa».

En la fase «en ofensa», per consegüent, tan sols hi actuava la part acusadora. L'acusat no podia demanar, per a l'aclariment dels fets, que hom fes les diligències que ell demanés. Res d'estrany, per tant, que les actuacions procedimentals fossin parcials i no fossin altra cosa que un atac directe contra l'acusat, la presumpció de culpabilitat del qual es volia confirmar. Podria defensar-se, en la fase «en defensa», però ho faria des d'una posició d'inferioritat i des de la presó, disposant d'uns terminis molt limitats i en total dependència del seu procurador i del seu advocat.

Quan el procurador fiscal considerava que l'enquesta ja havia acabat, presentava al jutge un petició de condemna de l'acusat, si s'esqueia, i de sotmissió al turment a fi d'obtenir la confessió per boca d'ell.⁴ El jutge, llavors, decretava que es publicuessin, és a dir, que es comunicuessin a l'acusat, les actuacions fetes en la fase «en ofensa» i els càrrecs resultants, donant-li llicència perquè designés advocat i procurador i fixant-li un termini per a presentar les seves defenses. En aquest moment començava la segona fase del procés dita «en defensa, a la fi de la qual el jutge dictava la sentència. Ni l'una ni l'altra consten en el procés que publiquem.

EL CONTINGUT DEL PROCÉS

El dia 25 de gener de 1436, dimecres, en què es commemorava la Conversió de Sant Pau, entre les sis i set hores després migjorn, ja foscant, fugien de la presó episcopal de Barcelona tres presoners: Joan Martí, Janer Garcia i Nicolau Anglesí, malgrat que es trobessin ferrats amb grillons als peus i cadenes al coll. La presó es trobava en la part més alta del palau episcopal, prop del que en l'actualitat és l'Arxiu Diocesà.⁵ Calia, per tant, trencar els grillons i les cadenes i devallar de la presó. Els tres presoners fugits disposaren per a això d'ajut extern: un home de nom Francesc Fonolleda i una dona anomenada na Violant els passaren una llima, amb la qual

4. La confessió del reu o inculpat és, potser, la peça més important del procés penal. Vist que la confessió és la prova perfecta per a escartir la culpabilitat de l'incriminat, tot el mecanisme processal té per objectiu d'assolir-la. Es per això que la part del procés «en ofensa» és palesament inquisitiva, es fa en benefici, de manera quasi exclusiva, de la part acusadora i caracteritza el procediment criminal com un instrument d'atac. Es tracta de confirmar una presumpció inicial de culpabilitat, motor de tot el procediment. I és per això que l'acusat, a més d'una de les parts constitutives del procés, és també el millor instrument de prova. Ara bé, perquè la confessió de culpa tingui ple valor probatiu, calia que constés el *corpus delicti*. Endemés, malgrat el seu caràcter de prova, al menys des de la doctrina, el jutge havia d'esperar, abans de procedir a la sentència, que el reu provés les seves excepcions i defenses en la fase «en defensa» o plenari.

5. L'any 1442 la presó es trobava ja en un altre indret del palau, segons el procés endegat contra Pere March, mestre de cases i ciutadà de Barcelona, el qual, amb l'ajut de la seva esposa Constança i d'altres, fugí després d'haver fet un forat a la paret mitgera entre la presó i el seller. Durant diverses nits prèvies a la fugida féu el forat que, abans que fos dia, tapava amb el guix que li havia passat la seva esposa. No anà gaire enllà, perquè fou capturat en arribar a la plaça Nova. Vegeu A.D.B. (= Arxiu Diocesà de Barcelona), *Processos*, n. 843, 20 fol.

trencaren els grillons i les cadenes, i dos ganxos de ferro, als quals afegiren cordes fetes amb venes trestes de les flassades i dels llençols, i cosides amb llinyols. Un dels ganxos serví per a escalar la paret que aïllava la presó i l'altre per a devallar des de la paret vers el pati del palau. En arribar-hi, toparen amb el carceller, que fou ferit de manera greu («venit in articulum mortis»), mentre era agafat per na Violant, la qual havia entrat en ésser oberta la portelleta de la porta major del palau. Aquella nit, el sotsveguer⁶ i un oficial del palau episcopal anaren a l'hostal del Sol, s'emportaven na Violant i l'empresonaven dins els càrcers reials.⁷

L'endemà mateix, el veguer de Barcelona, Igualada, el Vallès, Moià i el Moianès, iniciava un procés⁸ contra Francesc Fonolleda i na Violant, sospitosos d'haver ajudat els presoners fugits i de tenir part en les greus ferides fetes al carceller (fol. 1'v').⁹ El veguer, en tenir coneixença de la comissió del delictes («fama publica referente») i sense esperar la iniciativa d'un particular o del procurador fiscal, va començar les actuacions d'ofici i les va seguir sense part. El veguer, com a jutge llec, havia d'actuar amb un assessor lletrat,¹⁰ anomenat jutge o inquisidor, que es responsabilitzava de les provisions de tràmit i de dictaminar, en el seu moment, les sentències. Aquesta tasca fou encomenada a Gabriel Pere, doctor en Decrets. L'escrivà fou el notari Antoni Dezvern. En quant representant de l'acusació pública, va promoure i portà endavant l'acusació, realitzant totes les actuacions pròpies de l'acusador, el procurador fiscal Antoni de Sor, funcionari amb gran experiència.¹¹ Els acusats disposaren de dos procuradors: Pere Lastis, carnisser, i Salvador Ferrer, hortolà, ciutadans ambdós de Barcelona, que representaren els reus tot fent les actuacions necessàries per a la defensa de llur dret, més en el cas de na Violant que ja estava presa i no podia actuar en la causa personalment.¹²

6. L'ofici del sotsveguer era propi i ordinari, encara que subordinat al veguer. Per tant la seva missió aquí no significa necessàriament que substituís el veguer per absència o per altra causa. Vegeu JESUS LALINDE ABADIA, *La jurisdicción real inferior en Catalunya («Corts, veguers, batlles»)*, Ajuntament de Barcelona 1966, pàgs. 227-233.

7. La presó de Violant és preventiva. Hom deia que, en principi, la finalitat essencial de la presó era la custòdia dels reus i de cap manera el turment o l'aflicció dels mateixos. Tanmateix, la situació dels presoners desmenteix la teoria, puix que esdevenia un mecanisme més de coacció. Avui, com deia Jaume Riera l'any 1973 (vegeu *El cavaller i l'alcalvota*, citat en la n. 2, pàg. 123), manca un estudi sobre el règim de les presons a Catalunya durant l'època medieval. Tanmateix, sobre els turments que hom infligia als presoners en les presons episcopals, vegeu A.D.A., *Processos*, n. 369 (a. 1420-1421), sense foliar.

8. La jurisdicció ordinària del veguer era total, és a dir, comprenia el mer i mitx imperi i la jurisdicció civil i criminal, alta i baixa, la qual cosa significava poder entendre en tota mena d'affers, inclosos els penals. Cf. JESUS LALINDE ABADIA, *La jurisdicción inferior en Cataluña*, citat en la n. 6, pàgs. 93 i ss.

9. Les referències al text del procés les farem amb el número de foli del manuscrit i no pas amb el número de pàgina de l'edició.

10. Vegeu JESUS LALINDE ABADIA, *La jurisdicción real*, citat en la n. 6, pàg. 220.

11. L'any 1410 actuava, com a substitut del procurador fiscal Antoni Agramuntell, en el procés contra el cavaller Arnau Albertí i Caterina, viuda de Bernat de Trialles. Vegeu JAUME RIERA I SANS, *El cavaller i l'alcalvota*, citat en la n. 2, pàgs. 138 i 251.

12. La presència del procurador, com la de l'advocat, no era imprescindible, com diu tant la doctrina com la pràctica processal de l'època.

Els acusats

1. VIOLANT: Hom diu d'ella en el procés que és «uxor Iohannis Martini» (fol. 1^v), «muller d'en Johan Martí» (fol. 24^v) i «amiga del dit Johan Martí» (fol. 8^v). Les declaracions de Johan Martí en el procés incoat contra ell en ésser capturat, aclareixen aquesta contradicció: Violant era viuda, mestressa de l'hostal del Sol, que es trobava «en lo carrer de la Palla, prop la plaça Nova», feia vida marital amb el prevere Joan Martí, que es feia passar per laic. Segons les declaracions dels diversos testimonis, la seva participació en l'evasió fou important. Violant, segons el carceller, «tots jorns portave a menjar al dit Johan Martí» (fol. 14^v). Durant la visita que féu a Joan Martí el dia de la fugida «tench gran parlament ab ell i li portà linyols per cosir cordes, que feren de lantsols e de flassades» (fol. 16^v). La seva presència en el moment de la fugida fou, segons el carceller, decisiva: «Si per ella, dita Violant, no fos, no se'n foren axí anats, com ell testimoni stigués a la porta ab lo dit basallard» (fol. 14^v). Tant en l'interrogatori com en el reinterrogatori negà tot fer que l'inculpés (fol. 18^v-22^v). La seva coartada, segons la qual s'assabentà de la fugida quan tot havia acabat i que la seva presència dins el palau es devia a causes alienes a la fugida, quedà destruïda per les declaracions dels altres testimonis (fol. 14^v-, 22^v, 24^v-).

2. FRANCESC FONOLLEDA: Fill d'Arnau Fonolleda, difunt, ciutadà de Barcelona. Amic fidel de Janer Garcia i peça clau, encara que no definitiva, en els preparatius de la fugida. Segons el carceller, «gran tràffech tenia tots los jorns ab lo dit Janer, axí de parlaments como de trametre albarans» (fol. 13^v). Durant aquestes trobades ambdós examinaren les possibilitats de fugida (fol. 5^v-). Francesc Fonolleda passà a Janer Garcia dos ganxos cosits al sòl d'un cabàs en què li trametia menjar (fol. 2^v, 8^v). Segons digué ell mateix, «un jorn ab llicència de mossèn l'official... entrà dins la presó per schusa de parlar ab lo dit mossèn Janer i lavós li donà una lima de ferre nova, que portava en la mànaga» (fol. 11^v). No sembla pas que la seva participació en la fugida dels presoners anés més enllà. Malgrat ésser inculpat, no fou interrogat, la qual cosa ens fa pensar que fugí.

Els presoners fugits

1. JOAN MARTÍ: El seu nom real era Joan Martinet, com sabem pel procés endagat contra ell en ésser capturat poc després de la seva fugida de la presó episcopal. Era oriünd de la vila de Mirambell de la diòcesi de Saragossa.¹³ Malgrat ésser prevere i beneficiat (no sabem d'on), es féu corredor d'animals, activitat que el portà a viatjar per indrets diversos i a fugir tot seguit en actuar al marge de la llei, per la qual cosa havia estat ja empresonat a Saragossa. En el moment del trencament de

13. «Discretus Iohannes Martinet, alias Margenet, alias Iohannes Marti, presbiter, oriundus ville de Mirambell diocesis Cessaraugustensis», A.D.B., *Processus*, n. 720 (a. 1436), sense foliar.

la presó episcopal residia a Barcelona des de feia tres o quatre anys. Mentre, havia canviat el cognom Martinet per Margenet. A Barcelona era conegut com Joan Martí. Aquí, tot i amagant la seva pertinença a l'estat clerical («accedebat ut laicus et ribaldus per mundum»), féu vida marital amb na Violant, mestressa de l'hostal del Sol, per la qual cosa en el procés és dit hostaler i ciutadà de Barcelona i na Violant és dita esposa seva. Havia robat 60 florins a un home de nom Joan Gomis, hoste de l'hostal. El dia de Divendres Sant de 1345, mentre se celebrava la Passió del Senyor, entrà a la Seu de Barcelona i robà un canalobre de plata de set o vuit marcs de pes, per la qual cosa «fou pres en la presó del veguer e puys remès en la presó del senyor bisbe,» on, per la seva perillositat, es trobava ferrat «amb grillons als peus i cadena al coll.» Ell fou qui desferrà els altres presoners (fol. 3^v-4^r, 7^v).

2. SALVADOR ANGLESÍ: Clergue tan sols tonsurat, beneficiat a l'església de Sant Jaume de Fornells de la diòcesi de Girona (fol. 34^v). Acusat del rapt de d'una dona de nom Francina, que viatjava amb un tragner des de Tona vers Barcelona, es trobava ferrat, des del dia 16 de Desembre de 1435, a la presó episcopal, on havia estat tramès per la jurisdicció civil per la seva condició de clergue, malgrat els esforços de fer-lo passar per laic de professió mariner.¹⁴ Home valent i d'empenta. Ell féu la corda «amb voras de flassada,» amb la qual davallaren els fugits des de la presó al pati del palau (fol. 2^v). Fou ferit a la cara i a les mans pel carceller en voler aquest impedir la fugida (fol. 36^r-^v). El mes de juliol de 1436 fou capturat de bell nou. Malgrat la seva declaració inicial, Pere Illes, procurador fiscal de la cúria episcopal, l'inculpà, després de confessar-ho, d'haver estat ell qui ferí greument el carceller, per la qual cosa demanà que fos condemnat.¹⁵ Tanmateix, ja abans, a instàncies de diverses persones i per la intervenció del seu germà Antoni Anglesí, apotecari, el bisbe de Barcelona li havia concedit el perdó de tots els crims. El procurador fiscal oposà a l'execució del perdó el fet que havia estat fet de paraula i no en forma.

3. JANER GARCIA: Prevere de València i moriscat (fol. 12^v). No sabem a causa de quins crims estava pres. Devia ésser perillós, puix que també estava ferrat amb grillons a les cames i cadena al coll. Ell fou qui, després d'haver descartat altres possibilitats, preparà amb l'ajut de Francesc Fonolleda, que li passà els ganxos i la

14. Vegeu A.D.B., *Processos*, n. 694 (a 1435-1436), sense foliar. Es tracta del trasllat del procés original endegat contra ell a la cúria del veguer de Barcelona. Hom hi afegí les diligències seguides contra ell a la cúria episcopal.

15. «Quia delatus ipse tam ex meritis inquisitionis quam etiam ut fractor carceris et occisor custodis seu vulnerator habetur pro confesso super criminibus de quibus fuit delatus et etiam ut fractor carceris et vulnerator, ymmo occisor custodis, cum per eum non steterit, debeat, cum nil aliud restet, sententialiter condemnari cum omnibus expensis factis et fiendis, ideo procurator fiscalis supplicat et requirit illum sic criminosum penis debitis castigari, ut luat que comisit et ceteris, ne similia comittant, prebeat exemplar. Et ad cautelam ipse procurator fiscalis renuntiat et concludit requirens ipsum delatum cogi ad renuntiandum et concludendum et postea ad sententiam assignari, cum nil aliud restet in confessum nisi ut per sententiam condemnetur,» Ib.

llima, el pla definitiu de fugida (fol. 2^v i passim). Fou l'únic dels fugits que no fou trobat. No semblava home de fiar, puix que, en devallar ell, després de Joan Martí i Salvador Anglesí, per la corda al pati del palau, aquesta caigué al pati del palau i un dels presoners que no pogué fugir, diu d'ell: «No sab ell testimoni si lo dit mossèn Janer, qui isqué darrer, lansà la dita corda ho si li scapà» (fol. 3^v). Ell i Salvador Anglesí reduïren el carceller en voler aquest impedir la fugida (fol. 36^v).

Els testimonis

1. JAUME PUIG: D'aquest tan sols sabem allò que ens diu el procés: canonge de l'església de Santa Maria de la ciutat de Manresa (fol. 14^v) i «delat del forment» (fol. 13^v), «gran temps ha que y stà pres» (fol. 15^v). Fou el primer en ésser desferrat per Joan Martí, segons el testimoni de Pere Mercer (fol. 3^v). No pogué fugir en caure la corda després que devallà Janer Garcia (fol. 6^v). No sembla que la seva participació en la fugida fos gens activa. Sembla més aviat que es limità a aprofitar l'ocasió sense reeixir-hi.

2. NICOLAU LAVINA: Prevere i rector de l'església de Sant Iscle de les Feixes, diòcesi de Barcelona (fol. 7^v). No consta el delicte pel qual estava pres, tan sols que «los affés d'ell testimoni staven en pont punt» en el moment de la fugida. Es per això que, en fer-li saber Joan Martí i Janer Garcia el pla de fugida, dubtà de pendre-hi part. Per la seva constitució física hom li havia reservat el paper de reduir el carceller, per la qual cosa havia de sortir primer: «E si fer-se pot, isque mossèn Levina primer... E creu ell testimoni que per so anomenava a ell testimoni primer, com eren informats que era fort e rabust, e que affarraria lo carceller» (fol. 8^v). Això explica que Janer Garcia li confiés la possibilitat de fugir des del principi. Tanmateix, era un home peruc, segons la declaració de Jaume Puig: «E lavós lo dit mossèn Levina pujà alt fins a la vora o orla de la dita paret. E com vahés en lo pastador donas del palau, devallàs'en e dix que no volia saltar» (fol. 17^v).

3. ANTONI ABELLÓ: Causídic i ciutadà de Barcelona (fol. 4^v). No consta el delicte pel qual estava pres. No estava ferrat. Tampoc pogué fugir. Tanmateix, sembla que les seves relacions amb Janer Garcia eren bones, puix que aquest li féu saber els dos plans de fugida abans del tercer i definitiu. Era home realista i oportunista a la vegada: «E jatsie que ell testimoni vahés la cosa molt difícil, dix però que, si ell vahia la porta uberta, també se'n iria» (fol. 5^v).

4. PERE MERCER: No se'ns diu d'ell ni l'estat ni el delicte pel qual estava pres. Tan sols que vivia amb Marc Riera, prevere (fol. 2^v). No estava ferrat. Sabia, per la confidència feta per Janer Garcia, que aquest «molts dies havia que ell treballava de fugir de la dita presó» (fol. 2^v). Tanmateix no s'assabentà de com es faria la fugida sinó dues hores abans d'iniciar-la (fol. 4^v).

5. JOAN RAMÓS: Carceller de la presó del palau episcopal de Barcelona. En

el moment de la fugida es trobava al pati del palau. En voler impedir la fugida de Joan Martí, Janer Garcia i Salvador Anglesí, malgrat que féu ús de l'espasa, «un basallard que portava senyir a la correja,» fou ferit de manera greu al cap i al bras. Tot i això, pogué retenir Salvador Anglesí, el qual fugí a la fi per l'ajut de na Violant (fol. 13^v-14^v).

6. ELENA: Esposa del carceller Joan Ramós. En el moment de la fugida es trobava amb altres dones dins el pastador del palau per «posar ferina.» Dona ardita, després de tancada la porta del pastador per un dels fugits en arribar aquest al pati del palau, «pres la porta e donà III tiradas e obrí-la.» En sortir, veié com el seu marit estava abraçat amb un dels fugits i que na Violant hi era present (fol. 24^v).

7. MARIA: Esposa de Bernat Sagristà, mercader i procurador del senyor bisbe de Barcelona, i neboda d'aquest. En el moment de la fugida es trobava dins el pastador amb Elena, esposa del carceller, i una altra dona, on havia anat per a «ragonèxer un bachó de carn salada.» En sortir, veié el carceller abraçat amb un dels presos i que na Vilant es trobava dins el palau (fol. 22^v).

8. MARGARIDA: Esposa de Pere Prats, cuiner del senyor bisbe de Barcelona. Es trobava amb Maria, la neboda del bisbe, i Elena, l'esposa del carceller, dins el pastador. La por l'impedí sortir del pastador quan ho feren les altres. Quan ho féu, tot havia passat, per la qual cosa «als no y viu ella testimoni ni en fugir dels presoners ni en altres coses» (fol. 23^v).

9. PERE SAGRISTÀ: De la casa del senyor bisbe. La seva tasca, entre d'altres, consistia en què «tots vespres ab d'altres e ell testimoni regonexen los dits presoners.» En el moment de la fugida es trobava dins el palau, però «après que los dits presoners foren avallats en lo pati del palau del bisbe, ell testimoni sentí la ramor com se'n anaren, mas ell testimoni no sab que altre hi haja tengut» (fol. 11^v-13^v).

10. ISABEL: Esposa de Guillem Materó, fabre de Barcelona. Fou un testimoni circumstancial. Havia anat al palau per parlar amb Maria, la neboda del senyor bisbe. En sortir, veié na Violant, l'amiga de Joan Martí, tota sola sense res a les mans davant la porta del palau. Després veié que «un hom venia devers lo palau tot desbotonat» i darrera aquest na Violant també corrent (fol. 24^v-25^v).

11. BERNAT BARTOMEU: Causídic, ciutadà de Barcelona. Potser per la seva professió, fou interrogat «si ell testimoni sab qui ha tengut ni és stat consent en lo dit trenchament de presons.» Inculpà Francesc Fonolleda, el qual, l'endemà mateix de la fugida, li confessà que havia passat a Janer Garcia una llima (fol. 9^v- 11^v).

*L'evasió*¹⁶

El dia 25 de gener, dimecres, de l'any 1436 es trobaven presos dins el càrcer

16. Els testimoniats dels que es trobaven dins la presó i que no pogueren fugir (Pere Mercer, Antoni Abelló, Nicolau Lavina i Jaume Puig), proporcionen les dades més importants de la fugida fins

episcopal de Barcelona set presoners: Pere Mercer, Antoni Abelló, que no estaven ferrats, Nicolau Lavina, Jaume Puig, Salvador Anglesí, Joan Martí i Janer Garcia, aquests cinc ferrats amb grillons als peus i cadena al coll. D'aquests fugiren aquell dia Salvador Anglesí, Joan Martí i Janer Garcia.

Tot havia començat molt abans, quan Janer Garcia amb la col·laboració d'un còmplice de fora, Francesc Fonolleda, el qual el visitava cada dia, pensà que era factible la fugida de la presó que es trobava en la part superior del palau. Francesc Fonolleda havia pujat a les teulades de les cases properes al palau. A causa de la curta distància entre el palau i les cases del veïnat al carrer «del formatger», creia que era possible posar una escala entre ambdues façanes. Francesc Fonolleda i «altres valencians» entrarien per aquesta escala dins la presó i treurien Janer Garcia. Aquest féu saber el pla de fugida a Antoni Abelló, el qual, en percebre la seva perillositat, es negà a participar-hi (fol. 5°). Potser per això, Janer Garcia i Francesc Fonolleda pensaren en una altra possibilitat de fugida. S'hauria de fer un dia de festa mentre es fes l'ofici litúrgic a la Seu. Això faria que tant el carrer com el palau estiguessin quasi deserts. Aprofitant aquesta avinentesa, Francesc Fonolleda i d'altra gent armada entrarien dins el palau, reduirien el carceller i, amb les claus que li haurien pres, obririen i se'n portarien en Janer Garcia en sopols, malgrat estigués ferrat amb grillons i cadenes. Aquest ho féu saber també a Antoni Abelló, el qual, malgrat que no ho veiés clar, digué que, si veia la porta oberta, també fugiria (fol. 5°). Tanmateix i sens cap mena de dubte pels perills que comportava, tampoc aquest pla fou seguit.

Janer Garcia i Francesc Fonolleda perfilaren llavors el pla definitiu. La fugida seria ara col·lectiva. Caldria tallar els grillons i les cadenes dels presoners. Aquests haurien d'escalar la paret que aïllava la presó i baixar, paret avall, al pati del palau. Aquí gent de fora reduiria el carceller i obriria la porta del palau. En aquest pla hi col·laboraren activament Joan Martí i na Violant, la mestressa de l'hostal del Sol (fol. 8^{o-v}).

Francesc Fonolleda passà a Janer Garcia dos ganxos cosits al sòl d'un cabàs en què li portava el menjar (fol. 2°, 8°). En una altra visita li passà una llima de ferro nova que portava amagada dins una màniga (fol. 11°, 15°). Violant, en una de les visites diàries que feia a Joan Martí per portar-li també el menjar, li passà llinyols, és a dir, fil fort que es feia servir per a cosir sabates (fol. 16°). La llima havia de servir per a desferrar els presoners, els llinyols per a fer cordes amb les tires tretes dels matalassos i de les flassades. Hom havia de lligar aquestes cordes als dos ganxos. L'un havia de servir per a escalar la paret des de la presó, l'altre per a devallar des d'aquesta fins el pati del palau. La fugida fou fixada per al dia 25 de gener, festa de la

que els evadits arribaren al pati del palau. Per als fets posteriors, serveixen sobretot els testimoniatges de la gent de fora (el carceller, les dones del pastador i Isabel que passava per allí).

Conversió de Sant Pau, tocases les sis hores après migjorn (fol. 8^r). L'hora era molt adient: fosca i poca gent al carrer i al palau.

El matí del dia 25, Janer Garcia i Joan Martí feren saber als altres que aquell era el dia. Tan sols dubtà de fugir Nicolau Lavina, ja que els seus afers, segons digué, estaven en bon punt. Tanmateix, potser per les presions dels altres, potser pel desig de llibertat, hi consentí. Calia, per tant, estar aparellats al pati del palau a les sis hores tocases, perquè a aquella hora Francesc Fonolleda, amb gent armada, vindria al palau. Un macip de l'hostal del Sol, de nom Jordi, portaria el sopar a Joan Martí (fol. 8^v). El senyal de que es tractava d'ell serien dos cops a la porta. En obrir el carceller la portelleta, els presoners li caurién sobre, li pendrien les claus, obririen la porta i, amb l'ajut de la gent armada que portaria en Fonolleda, sortirien al carrer (fol. 16^r).

A mig dia, a l'hora de dinar, Francesc Fonolleda trameté a Janer Garcia menjar. En trencar Antoni Abelló un pa, hom trobà un albarà on en Fonolleda li comunicava les últimes instruccions: l'hora seria la fixada, les sis hores; Francesc Fonolleda es trobaria fora amb gent armada; calia que sortís primer en Nicolau Lavina, el qual, ja que era fort i robust, aferraria el carceller i el reduiria (fol. 5^v, 8^v-9^r).

Tocada una hora després migjorn, Salvador Anglesí, el mariner, posà a punt els ganxos amb les cordes que havia fetes de venes de llençols i flassades (fol. 9^r). Joan Martí, el corredor d'animals, home ben destre amb els estris de ferro, desferrà dels grillons dels peus i de la cadena al coll primer en Jaume Puig, després en Nicolau Lavina, Janer Garcia i, per últim, es desferrà ell mateix (fol. 3^v-4^r). Salvador Anglesí es desferrà ell mateix (fol. 34^r). En la vesprada, els presoners amb els matalassos plegats feren una gran pila endret la porta de la presó. Salvador Anglesí, Joan Martí i Janer Garcia pujaren sobre la plega feta amb els matalassos. Llavors Joan Martí i Janer Garcia ajudaren Salvador Anglesí a pujar sobre la paret. Aquest, en arribar-hi, fixà un dels dos ganxos a la sumitat de la paret amb la corda devers la presó i també l'altre ganxo amb la corda devers el pati del palau. En veure que aquesta corda era curta, la pujà i en Joan Martí li afegí un altre troç de corda (fol. 2^v-3^r, 9^r). Tot seguit, Nicolau Lavina, que per la seva fortalesa havia de reduir el carceller, pujà sobre la plega i per la corda arribà a la sumitat de la paret. Des d'aquí veié el pastador obert i que algú hi traginava. Espantat, baixà cap a la presó i es negà a seguir (fol. 6^v, 17^r). Prengué llavors la iniciativa en Salvador Anglesí, el qual, sense pensar-s'hi dues vegades, escalà llampant la paret per la part de la presó i tot seguit baixà amb l'altra corda cap al pati del palau. Corregué llavors vers el pastador i tancà la porta amb el forrellat (fol. 6^v, 17^r, 22^r, 24^r). Pujà llavors i devallà Joan Martí, quedant torbat en escapar-li la mà i caure a terra.¹⁷ Féu el mateix en Janer Garcia. Arribat aquest al pati, caigué el ganxo i la corda de la part del pati del palau (fol. 3^v, 6^r). El cop que

17. A.D.B., *Processos*, n. 720 (a. 1436), sense foliar.

donà en caure el ganxo de ferro a terra, fou sentit per les dones que es trabaven dins el pastador (fol. 22^v).

Els tres presoners corregueren llavors vers la porta major del palau per a obrir-ne la portelleta que estava tancada amb forrellat. El carceller, però, en adonar-se del que passava, corregué també vers la porta fent gran crits de «Via fos!» Llavors arrancà un basallard que portava «senyit a la correja e ab lo dit basallard defenia la porta tant com podia.» Janer Garcia i Salvador Anglesí amb els grillons, que portaven com a arma, colpejaren el carceller al cap i al braç (fol. 14^v). Aquest, tot i ferit de manera greu, ferí amb el basallard Salvador Anglesí a la mà i a la cara. Tanmateix, aquest «aferrà lo braç del dit carceller» i en Janer Garcia l'«aferrà de part detràs» (fol. 36^v). Mentre, Joan Martí, oberta la pertelleta, sortí del palau i «se'n anà dreta via a Sant Vicens dels Orts.»¹⁸ El carceller, «torbat e tabuxat per la sanch que li devallava per la cara,» encara pogué abraçar-se amb un dels presoners, probablement Salvador Anglesí (fol. 14^{r-v}, 22^v, 24^v). Violant, que esperava fora des de feia estona (fol. 24^{r-25^v}), entrà llavors dins el pati del palau i ajudà aquest presoner, potser pensant que era els seu amic Joan Martí, a deslliurar-se del carceller. Aquest presoner fugí «corrent plassa (Nova) avall» (fol. 25^v).

Durant la baralla entre el carceller i els presoners Salvador Anglesí i Janer Garcia, Elena, l'esposa del carceller, obrí a cops la porta del pastador i, seguida de Maria, la neboda del bisbe, corregué vers la porta del palau. Quan hi arribaren, encara pogueren veure el carceller abraçat amb un dels presos i na Violant prop del carceller ferit. Acusada aquesta per Elena i Maria d'haver ajudat els presoners, s'excusava dient que tan sols ajudava el carceller ferit (fol. 22^{v-23^r}, 24^{r-v}). Espaventada na Violant perquè ningú la creia, sortí del palau i corregué, seguint el mateix camí que l'últim dels fugits (fol. 25^v), cap a l'hostal del Sol. Començà llavors a arribar d'altra gent. Primer na Margarida, la tercera de les dones del pastador, que per por no havia gosat sortir abans (fol. 23^v). Després, Pere Sagristà, un dels servidors del palau, que cada vespre amb el carceller feia la ronda a la presó (fol. 11^{v-13^v}). Podem imaginar que ben aviat arribarien les autoritats eclesiàstiques i civils.

Començà tot seguir la crida i cerca dels fugits i de llurs còmplices. Aquella nit el sotsveguer i un oficial de la cúria episcopal anaren a l'hostal del Sol, escorcollaren la casa i menaren na Violant a la presó (fol. 19^v). L'endemà, dia en què s'inicià el procés, Francesc Fonolleda es trobava a la Seu de Barcelona. Assabentat pel causídic Bernat Bartomeu de que era un dels incriminats del trencament de la presó (fol. 11^v), devia fugir, perquè no fou interrogat en el procés.¹⁹ Joan Martí fou arrestat i

18. Vegeu la nota 17.

19. Francesc Fonolleda pensava que no podia ésser incriminat pel fet d'haver passat a Janer Garcia una llima, perquè no havia violentat cap possessió eclesiàstica, ni tampoc havia tingut part en les ferides del carceller. Tanmateix, un tal Pere Pila li digué: «A bona fe, jo no dubte que vos no hajau la

empresonat en el càrrec episcopal pocs dies després, inciant-se contra ell, el dia 25 de febrer, un procés on hom l'incriminava, entre d'altres delictes, del trencament de la presó.²⁰ Salvador Anglesí devia ésser capturat el mes de juliol, puix que el dia 16 d'aquest més era interrogat sobre aquests fets i hom afegia, en aquest procés, una part de les diligències endegades contra ell (fol. 34^v). Janer Garcia, pel que sabem, no fou trobat. El dia set de febrer Antoni de Sor, procurador fiscal, acabades les diligències de la fase «en ofensa», presentava les seves conclusions al jutge i demanva, en trobar na Violant culpable, que fos condemnada i, si s'esqueia, sotmesa al turment. El jutge concedí a na Violant vuit dies per a presentar les seves defenses en la segona part de procés « en defensa» (fol. 25^v- 27^v).²¹

DEL TRENCHAMENT DE LA PRESO DEL BISBE

Anno M^o CCCC^o XXXVI^o¹

Contra

Iudex sive inquisitor: venerabilis Gabriel Petri, decretorum doctor.

Scriptor in curia honorabilis vicarii Barchinone: Anthonius Dezvern, notarius Barchinone.

5

[TRIBUNAL I ACUSACIÓ]

fol. 1^r *Noverint universi quod die iovis intitulata XXVI^a mensis ianuarii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o XXXVI°, hanc inquisitionem recepit venerabilis Gabriel Petri, decretorum doctor, civis Barchinone,*

Constitució de Terragona («Item... excommunicamus invasores, raptores et depraedatores hominum ecclesiarum, et ecclesiarum rerum, et locorum religiosorum; qui bona praedicta rapuerint, vel invaserint violenter... Eadem etiam excommunicatione ligamus fautores, et receptores praedictorum malefactorum...», *Constitutionum Provincialium Tarraconensium libri quinque*, Tarracone, Apud Philippum Robertum, 1593, pág. 311) o un clam de pau e de treva» (fol. 11^v), una de les regalies de l'ofici de veguer (vegeu, per exemple, *Constitucions i altres drets de Catalunya*, Barcelona 1704: III. 10. 11, pàgs. 495-497).

20. Vegeu la nota 17.

21. El procés, que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, porta el número 725. Forma un volum, sense cobertes, que amida 23 x 15,5 cms., poc més o menys. Consta de 44 folis, el primer dels quals, sense numerar, fa de full de guarda. Hom ha seguit en la transcripció les normes usals en la publicació de textos catalans medievals, cercant la integritat i la fidelitat, però defugint el servilisme.

1 Sota la datació hom dibuixà un escut.

ipseque de mandato et ex commissione sibi factis per honorabilem Guillel-
 mum de Sancto Clemente, militem, vicarium Barchinone, Aqualate et 10
 Vallensis, Modiliani et Modilianensis, pro eo et ex eo quia ad auditum
 dicti honorabilis vicarii, fama publica refferente, pervenit quod Ffrancis-
 chus Fonolleda, filius Arnaldi Fonolleda, quondam, civis Barchinone, et
 domina Violans, uxor Iohannis Martini, hostalerii, civis Barchinone,
 Deum non timentes aut etiam correctionem temporalem, ymmo illis omnino 15
 expretis, licet scirent quod dictus Iohannes Martini, Salvator Anglasi et
 Ianerius Garcia, presbiteri seu clerici, erant² propter magna scelera sive
 crimina capti et in carcerem episcopalem Barchinone detrusi, non dubitan-
 tes committere³ efractorum carcerum seu alia crimina, quadam die dicti
 mensis ianuarii miserunt et uterque eorum misit diversas artellarias tam 20
 ferri, fili, cordarum et aliarum rerum, puta limarum habilium⁴ ad liman-
 dum seu corrodendum ferrum sive frangendum illud, necnon dederunt
 auxilium, consilium seu favorem, ut dicti capti sive incarcerati, frangendo
 carcerem, necnon compedes et cathenas, quas portabant,⁵ exierunt de dicto
 carcere et unus eorum ab lo pern del grilló percussit Iohannem Rames, 25
 custodem sive carcerarium dicti carceris, quem dicta Violans tenebat am-
 plexum aperte, retro percussit in capite tribus ictibus, quem letaliter vulne-
 ravit et venit ad articulum mortis, et finaliter dicti incarcerati evaserunt et
 fugerunt a dicta captione.⁶ Unde, cum predicta sint gravia, enormia et
 mali exempli et non debeant sic sub dissimulatione impunita remanere, pro 30
 tanto dictus honorabilis vicarius de consilio⁷ dicti venerabilis Gabrielis
 fol. 1° Petri, quem super hiis in iudicem sive inquisi-/-sitorem assignavit, assumpto
 pro scriptore Anthonio Dezvern, notario et in scribania curie dicti honorabi-
 lis vicarii scriptore iurato sub honorabili Bernardo Terreni, milite, domino
 utili ipsius scribanie, presente, instante et requirente discreto Ant- 35
 honio de Sori, procuratore fischali dicte curie, et presentibus etiam pro
 procuratoribus Petro Lastis, carnicerio, et Salvatore Ferrer, ortolario, civi-
 bus Barchinone, qui iurarunt tenere secretum et non accipere servitium,
 iuxta privilegium Barchinone processit ad inquirendum super predictis in
 hunc, qui sequitur, modum. / 40

2 erant interliniat sobre essent ratllat.

3 Committere, *ms.* comitere.

4 habilium, *ms.* abilium.

5 Portabant, *segueix* affe-ratllat.

6 captione, *ms.* capsione.

7 consilio, *ms.* concilio.

8 scriptore, *ms.* scriptor.

TESTES

[TESTIMONIS]

[PERE MERCER, PRESONER QUE NO POGUÉ FUGIR]

fol. 2^r *Petrus Mercer, qui captus detinetur in carceribus communibus palatii episcopalis Barchinone,⁹ commorans¹⁰ cum venerabili Marcho Riera, presbitero, testes citatus, iuratus et interrogatus dicere veritatem, quam sciat, super predictis curie perventis.*

Et primo interrogatus si ell testimoni conex en Salvador Anglesí e en 45
Johan Martí, hostaler, e mossèn Janer, prevere, e mossèn Nicholau Lavina, prevere, e mossèn Jacme Puig, canonge de Manresa,¹¹ e n'Antoni Abelló, causídich, los quals tots ensemps ab ell testimoni staven presos en la presó del senyor bisbe, e dix que bé.ls conex tots.

Interrogatus si sab ell testimoni que los dits Anglesí e Johan Martí e 50
mossèn Janer Garcia sien fugits de la dita presó, e dix que hoc.

fol. 2^v *Interrogatus* en quina manera són / fogits los dits presoners e ab 55
quines artellarias, e dix que stà en veritat que, segons ell testimoni ha hoït dir al dit mossèn Janer, molts dies havia que ell treballava de fugir de la dita presó. E per so en Ffrancesch Fonolleda, ciutadà de Barchinona, li havia tramès en un sòl de cabàs cosit dos ganxos de ferre e una lima per desferrar. E après viu ell testimoni que lo dit Salvador Englasí, ir en la vesprada que fon lo jorn de la Conversió de Sant Pau, que lo dit Anglesí trasch una corda que havia feta grossa de benas de flassadas e al cap havia ferrat un dels dits ganxos. E posaren tots los presoners ab ell 60
testimoni ensemps tots los matalaffs que tenien un sobre altra doblats endret la porta de la dita presó. E lo dit Anglesí pujà alt sobre la dita

fol. 3^r plega, / e lo dit Johan Martí, e lo dit mossèn Janer. E com tots tres foren sobre la dita plega, los dits Johan Martí e mossèn Janer ajudaren al dit Anglesí, lo qual pujà sobre la paret e posà lo ganxo a la sumitat de 65
la paret, la un de la una part de la presó, per montar en lo qual havia un lansaol en loch de corda, e a l'altra part lansa devers lo pati de lo palau la corda que havia feta de la flassada ab lo ganxo qui stava a la sumitat de la paret. E com la hagués calada e fos curta, lo dit Anglesí tornà pujar la dita corda e calà-la envers dins la presó. E lavós lo dit Johan Martí 70
affigi-y un tros de flassada. E en aquesta forma se calà primer lo dit Anglesí, e après lo dit Johan Martí, e après lo dit mossèn Janer. E en

9 Barchinone, *segueix* to.

10 commorans, *ms.* comorans.

11 Manresa, *ms.* Mandresa.

aquesta manera fugiren e se'n anaren. E com los demont nomenats, qui romangueren ab ell testimoni ensemps, en la forma demont /-
 fol. 3ª volguessen pujar e fogir, segons era concordat entre ells, viu ell testes 75
 que la dita corda del lansol fo cayguda a part de dins ab lo ganxo ensemps. No sab ell testimoni si lo dit mossèn Janer, qui isqué darrer, lansà la dita corda, ho si li scapà. E lavors ell testimoni e los altres, qui romasos eren, tingueren-se per perduts.

Interrogatus qui desferrà los dits presoners, qui staven ferrats, e dix 80
 que stà en veritat que lo die passad,¹² tochada una hora après mig jorn, lo dit Johan Martí, que paria fos ben destre en semblants coses, ab una lima, que lo dit Janer havia haüda, desferrà lo dit mossèn Jacme Puig primer dels grillons que portava als peus e la cadena per lo coll, e après
 fol. 4ª desferrà mossèn Lavina de grillons e de cadena, e / après desferrà si 85
 matex, e après lo dit Anglesí. Però del dit Anglesí no sab ell testimoni si.s desferrà ell matex, ho si.l desferrà lo dit Johan Martí.

Interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoït dir a nangun dels damont anomenats que, si lo carceller entrava en la presó lo dit die que fugiren, ni si vania a la porta, que.l matassen ni.l schanyassen, e dix que stà en 90
 veritat que lo dit die que los dits presoners fugiren, com ell testimoni envers les IIII horas demanàs al dit Johan Martí en quina manera se faria que fogissen, lo dit Johan Martí respòs: «Callau, que ací deu venir entre VI e VII horas un qui portarà sopar al dit mossèn Janer, e vendrà-y lo schuder d'en Fonolleda. E mentre en Johan lo carceller obrirà la porta 95
 fol. 4ª per dar lo sopar al dit Janer, lo dit schuder / affarrarà lo dit carceller e ambossar l'à. E après nosaltres tots axirem. E com en lo palau no haja sinó duas ho III personas, bé serem bastants nosaltres, qui som VII, per ells.»

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc.

100

[ANTONI ABELLÓ, CAUSÍDIC, PRESONER QUE NO POGUÉ FUGIR]

Anthonius Abello, causidicus, civis Barchinone, testes citatus, iuratus et interrogatus dicere veritatem, quam sciat, super predictis curie perventis.

Et primo interrogatus si ell testimoni conex en Salvador Anglasí, Johan Martí, mossèn Janer, prevere, mossèn Jacme Puig, canonge de Manresa, mossèn Nicholau Lavina, prevere, en Pere Mercer, qui staven 105
 presos¹³ ensemps ab ell testimoni, e dix que hoc. /

12 passad, segueix -a ratllat.

13 presos, ms. pres.

fol. 5e *Interrogatus* si sab ell testimoni que los dits Salvador Anglasí, Johan Martí e mossèn Janer sien fugits de la dita presó, e dix que hoc.

Interrogatus en quina forma e manera són fugits los dits presoners e ab quinas artellarias, e dix que stà en veritat que en les festes de Nadal 110 proppassat lo dit mossèn Janer Garcia dix a ell testimoni si volia fugir de la dita presó ab lo dit mossèn Janer ensemps. E com ell testimoni demanàs la manera com se poria fer, lo dit mossèn Janer li dix: «Concordat és stat que en Ffrancesch Fonolleda ab alguns altres valencians entraran per lo carrarò del formetger e ab schales¹⁴ de nits pujaran 115 sobre la taulada devers la presó, e puys calar són dins la presó.» E que en aquesta manera lo traurien. E com ell testimoni vahés que la dita fuyta no podia ésser sens perill, dix que no y consentiria¹⁵ en res. E

fol. 5e après altra jorn dix lo dit mossèn Janer / a ell testimoni que concordat era stat que lo dit Ffrancesch Fonolleda ab altres armats devien venir 120 un jorn de festa, mentre ferien l'offici a la Seu, e ab claus, que havien haüdas de la porta de la presó, obririen aquella, e que axí lo se'n portarien en sopols, encara que tingués grillons. E jatsie que ell testimoni vahés la cosa molt difícil, dix però que, si ell vahia la porta uberta, també se'n iria. E après és-se saguit que, ja passat que era la 125 festa de la Conversació de Sant Paul, al dit mossèn Janer fon tramès hora de dinar ab la vianda un pa. E com mossèn Lavina tallàs lo pa, fo trobat un alabarà dins lo pa, lo qual albarà dix lo dit Janer que li havia

fol. 6e tramès lo dit Ffrancesch Fonolleda. E com / aquell fos legit per lo dit Janer devant tots, lo dit alberà dehia que fossen tots prests après que VI 130 horas haguessen tochat, car lo dit Fonolleda seria aquí ab gent e que ables artellaries que tenien aparellades isquessen en aquesta forma de la presó, so és, que isqués primer lo dit mossèn Lavina, e après mossèn Janer, e après los altres. E com vench al vespre, los demont anomenats tragueren tots los matalaffs e roba de lit que tenien, e feren-ne una gran 135 plega, e posaren-la devant la¹⁶ porta de la dita presó. E com lo dit Anglesí fo pujat sobre la dita plega, lansa un ganxo ab una corda, que havien feta de un lansol, a la sumitar de la paret. E lo dit mossèn Lavina també pujà sobre la dita plega e pujà-sse'n primer per la corda amont. E com fon dalt, viu lo pestador del¹⁷ palau, qui era ubert, e tornà-sse'n 140

fol. 6e devallar. E après / pujà lo dit Anglesí per la dita corda amont. E ab una altra corda que havia feta de voras de flassada, que havia posada al

14 schales, -e- escrit sobre -i-.

15 consentiria, ms. contiria.

16 la manca al ms.

17 del, segueix -s ratllat.

ganxo a la sumitat de la paret, acalà's en lo pati del palau. E ell testimoni sentí tancar lo dit pastador ab forrollat. E après pujà lo dit Johan Martí, e après lo dit mossèn Janer Garcia. E axí fogiren tots tres. 145 E com los dits mossèn Jacme Puig e mossèn Levina volguessen pujar per la corda, la dita corda fo cayguda.

Interrogatus si ell testimoni sab qui hac los dits ganxos, e dix que lo dit mossèn Janer, qui dix que lo dit Ffrancesc Fonolleda los hi havia tramesos. 150

fol. 7^r *Interrogatus* si ell testimoni sab qui desfarrà los dits presoners, e dix que no u viu de tots, com ell testimoni stigués en / lo pati, però viu que lo dit Johan Martí desferrà lo canonge. E après los viu tots que isqueren desferrats, so és, n'Anglasí, Johan Martí, mossèn Janer, mossèn Lavina e mossèn Jacme Puig. 155

Interrogatus qui hac la lima ab què los dits presoners se desferraren, e dix que al dit mossèn Janer fo tramesa per lo dit Ffrancesc Fonolleda.

Interrogatus si ell testimoni sab que lo dit Ffrancesc Fonolleda scrivís albarans secrets al dit mossèn Janer, e dix que tots jorns no fehia 160 alre, los quals lo dit Janer tentost squinsava.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc.

[NICOLAU LAVINA, PREVERE, PRESONER QUE NO POGUÉ FUGIR]

fol. 7^r *Discretus Nicholaus Lavina, presbiter, rector ecclesie Sancti*¹⁸ *Isle de Ffuxiis / diocesis Barchinone, testes citatus, iuratus et interrogatus dicere veritatem, quam sciat, super predictis curie perventis.* 165

Et primo interrogatus si ell testimoni conex en Salvador Anglesí, en Johan Martí, mossèn Janer Garcia, prevera, mossèn Jacme Puig, canonge de Manresa, n'Anthoni Abelló, causídich, e en Pere Mercer, los quals tots ensemps staven presos en la presó ab ell testimoni, e dix que hoc béls conex. 170

Interrogatus si sab ell testimoni que los dits Salvador Anglesí, Johan Martí e mossèn Janer sien fugits de la presó, e dix que hoc.

fol. 8^r *Interrogatus* en quina forma e manera són fogits los¹⁹ dessús dits de la dita presó ni ab quinas artellerias, e dix que stà en veritat que ir per lo 175

18 Sancti, ms. sancte.

19 los, -s manca al ms.

- testimoni lo tracte que havien ordonat per fogir de la presó, dient com ells tenien dos ganxos de ferre, e que feren cordas de un²⁰ lansol, e lansarien un ganxo en la sumitat de la paret, dient si ell testimoni volia fugir ab ells. E ell testimoni dubtà-hi molt en so que li digueren, dient-los que dubtava que no u errassen, car los affés d'ell testimoni 180 staven en bon punt, e dubtava molt que la cosa hagués loch segons emprenien. E més digueren los dits Johan Martí e mossèn Janer e n'Anglasí a ell testimoni: que los dits ganxos havia tramesos en Ffrancesc Fonolleda al sòl de un cabàs, en què li tramatién a menjar, e que era axí ordonat per lo dit Ffrancesc Fonolleda que a las VI horas 185 tochades que los damont anomenats fossen aparellats per fugir, e que lo
- fol. 8ª dit Ffrancesc Fonolleda seria ab gent armada, e que irien par-/lar ab na Violant, amiga del dit Johan Martí, en l'ostal, e pendrien un jove qui portaria a sopar al dit Johan Martí. E.n aquesta forma lo dit Ffrancesc Fonolleda ab los altres vendrien armats al palau e ajudarien 190 als dits presoners a traure'ls de la presó. E après, com vench hora de dinar, lo dit Fonolleda tramès a dinar al dit mossèn Janer. E com ell testes tranchàs un pa del dit mossèn Janer d'aquells que li havien tramesos, trobà un alberà dins, qui vania de part del dit Fonolleda. E lo dit Janer pres lo dit albarà e ligí'l en presència de tots. Lo qual alberà 195 dehia axí: «Mossèn Janer, siau aparellats, que a las VI horas tochades ischats en la forma empresa, car jo seré aquí ab la gent e ajudar-vos he. E si fer-se pot, isque mossèn Levina primer, e après vos,»
- fol. 9^a -dient-ho del dit mossèn Janer. E creu ell testimoni / que per so anomenava a ell testimoni primer, com eren informats que era fort e 200 rabust e que affarraria lo carceller, car axí lo y havia dit lo dit mossèn Janer, jatsie que ell testimoni digués que no y volia consentir. E après lo deprés-dinar viu ell testimoni que lo dit Anglesí matia apunt los ganxos ab cordas per fugir. E après lo dit Johan Martí desferrà tots los presoners, qui staven ferrats, ab una lima, la qual lo dit mossèn Janer 205 tenia molts dies havia. E com tots foren desferrats, van pendre los matalaffs e roba de lit que tenien, e feren-ne sexas e posaren-los un sobre altra endret la porta de la presó. E après com alguns dels presoners pujassen alt sobre la plega per aplenar-la, los dits mossèn Janer e n'Anglasí e ell testimoni pujaren alt. E lo dit Anglesí posà lo ganxo ab 210 una corda, que havia feta de flassada, devers lo pati, e devallà primer. E
- fol. 9ª après devellà / lo dit Johan Martí e après mossèn Janer. E ell testimoni e los altres qui romangueren, no gosaren empendre de anarse'n, major-

ment com sentissen ramor dels dits presoners a la porta del palau ab lo
carceller. 215

Interrogatus si ell testimoni sab que lo dit mossèn Janer altra
vegada hagués emprès per migà del dit Ffrancesc Fonolleda de fugir, e
dix que ell testimoni ha hoït dir al dit mossèn Janer que lo dit
Fonolleda volia emprendre de traure-lo'n per les taulades e que era pujat
en aquellas per veure e per pendre's sment de la manera com se poria 220
fer.

Interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoït dir al dit Johan Martí ni
fol. 10^v al dit / Janer ne als altres presoners que fos stat emprès e acordat
naguna vegada que, si lo carceller obrís, que y hagués quaque un de
part deffora qui l'ambossàs, per tal que ells, qui eren dintre, poguessen 225
axir, e dix que ell testimoni ha hoït dir al dit Johan Martí que millor
seria que lo seu macip ab un d'en Fonolleda venguessen com portaven
lo sopar o dinar, e que ells abdosos ambosassen lo dit carceller, per tal
que ells se'n²¹ poguessen anar.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc. 230

*Item, die veneris XXVII^a ianuarii, anno predicto M^o CCCC^o XXXVI° fuit
processum ad inquirendum super predictis in hunc modum.*

[BERNAT BARTOMEU, CAUSÍDIC]

*Bernardus Bartholomei, causidicus, civis Barchinone, testes citatus,
iuratus et interrogatus dicere veritatem, quam sciat, super predictis curie
perventis. /* 235

fol. 10^v *Et primo interrogatus* si ell testimoni sab ni ha hoït dir que en les
presons comunes del palau del senyor bisbe de Barchinona fossen
presos en Johan Martí, lo qual era delat de haver furtat un canalobra
d'argent de la Seu, e en Salvador Anglesí, e mossèn Janer Garcia de
València, e dix que hoc. 240

Interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoït dir que dimecres prop-
passat los dits presoners sien fugits de la dita presó e hagen tranchada
aquella, e dix que axí ho hoï dir ell testimoni lo sendemà per lo matí
que ells eren fugits, vinent ell testimoni al palau del bisbe e vahent aquí
gran colp de gent. 245

Interrogatus si ell testimoni entrà dintre les dites presons enconti-
nent, et dix que hoc e vahí aquí los grillons e les cadenes tots tranchats e

21 se'n, segueix posse- ratllat.

- una lima de ferre sobre un padrís qui és dins la dita presó. /
- fol. 11^r *Interrogatus* si ell testimoni sab qui ha tengut ni és stat consent en lo dit²² tranchament de presons, e dix que stà en veritat que, com ell 250 testimoni partís del dit palau la dita hora, se'n anà drete via a la Seu e aquí dintre prop la taula de la confreria trobà en Ffrancesc Fonolleda, ciutadà de Barchinona, e un scuder qui anava ab ell, e molta altra gent. E com lo dit Ffrancesc Fonolleda viu ell testimoni, s'és pres a riure e dix-li: «E donchs axí haveu tenguts aprop aqueixs presoners.» E lavors 255 ell testimoni respòs-li: «A bona fe, sènher en Fonolleda, a vós ne inculpen, que.ls haurieu dades les artallarias ab què són fugits.» E lavors lo dit Fonolleda dix que²³ no era veritat, però dix que era ver que un jorn ab licència de mossèn l'official lo dit Ffrancesc Fonolleda entrà dins la presó per schusa de parlar ab lo dit mossèn Janer, e lavós li donà 260 una lima de ferre nova, que portava en la mànaga, e que no hi havia dada altra artellaria, mas que si més los en pogués haver dada, més ne haguera dada perquè fugissen, car no li anave nagún perill, pus
- fol. 11^v que / no.ls havia schalat ni combatut lo palau. E de l'altre, dix lo dit Fonolleda que no u presava res. E lavors mossèn Pere²⁴ Pila, qui ere 265 present aquí, dix al dit Fonolleda: «A bona fe, yo dubte que vos no hajau la constitució de Terragona dessus o un clam de pau e de treva.» E lavors lo dit Fonolleda respòs: «Féu que us vullau, que no u pren res, que comparrem-hi.» E alra dix ell testimoni que no y sab.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc.

270

[PERE SAGRISTÀ, DE LA CASA DEL BISBE]

Petrus Sagrista, de domo reverendi domini episcopi Barchinone, testes citatus, iuratus et interrogatus dicere veritatem, quam sciat, super predictis curie per-
ventis.

- Et primo interrogatus* si ell testimoni sab ni ha hoït dir que mossèn Janer Garcia, prevere de València, morischat, e en Johan Martí, e en 275
- fol. 12^r Salvador Anglesí fossen presos en la presó comuna del / palau del senyor bisbe de Barchinona, e dix que hoc.

Interrogatus como ho sab, e dix que per so com ell testimoni stà en lo palau del senyor bisbe e tots vespres ab d'altres e ell testimoni regonexen los dits presoners.

280

22 dit, segueix tranchan- ratllat.

23 que, segueix mo ratllat.

24 Pere, interliniat.

Interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoït dir que dimecres vespre proppassat los demont nomenats hajen tranchades les presons, en què staven, e sien fugits d'aquellas, e dix que stà en veritat que dimecres proppassat entre VI e VII horas de nit los demont nomenats presoners trancharen la dita presó e grillons ab una lima e ab altres artellarias, so 285 és, dos ganxos e gaffos, feren duas cordas, en les quals los dits ganxos e gaffos staven ligats, e ab aquells pujaren e devallaren de la part de la presó.

Interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoït dir que dins la fol. 12ª presó se trobàs / una lima nova, ab la qual los dits presoners, ab los qui 290 són romasos dins la presó, haguessen trenchades les cadenas e grillons que tenien, e dix ell testimoni que hoc bé u sap, car ell testimoni la ha vista a ull.

Interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoït dir qui ha tengut ni és stat consent en lo trenchament de la dita presó, e dix que ell testimoni 295 ha hoyt dir que en Ffrancesc Fonolleda, lo qual, rahonava lo dit Janer Garcia, hauria mesa una lima dins la presó, ab la qual lima los dits presoners han tranchades les cadenas e grillons e algunes tanchadures que tenien.

Interrogatus a qui u ha hoït dir, e dix que a molts, los noms dels 300 quals no racorden a ell testimoni, e que n'és fama pública.

Interrogatus si ell testimoni sab que altri haja tengut ni consentit en fol. 13^a lo dit tren-/chament de presó, e dix so saber: que après que los dits presoners foren avallats en lo pati del palau del bisbe, ell testimoni sentí la ramor com se'n anaren, mas ell testimoni no sab que altre hi 305 haja tengut.

Efuit sibi lectum et perseveravit, etc.

[JOAN RAMÓS, CARCELLER DEL PALAU DEL BISBE]

Iohannes Ramos, carcellarius palatii episcopalis Barchinone, testes citatus, iuratus et interrogatus dicere veritatem, quam sciat, super predictis curie perventis. 310

Et primo interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoït dir que mossèn Janer Garcia, morischat, prevere de València, e en Salvador Anglasí e en Johan Martí fossen presos en la presó comuna del senyor bisba ha Barchinona, e dix que hoc, car ell testimoni los tenia en guarda com a carceller, e aquells tenia ferrats e ben guardats, tant bé com en ell 315 era.

Interrogatus si ell testimoni sab que los dits presoners sien fugits de

fol. 13^v la dita presó / e hajan tranchats los grillons, que tenien en les camas, e dix ell testimoni que los dits presoners, qui són fugits, tenien los ferros e grillons en les camas, los quals han tranchats ab lima, e los 320 altres qui són romasos, so és, mossèn Lavina, prevere, e mossèn Puig, qui és delat del forment, staven encadenats e ferrats ab grillons en les camas, e aquellas cadenas e grillons que tenien se són trobades tallades ab la dita lima. E.s veritat que lo dit mossèn Janer Garcia e lo dit Salvador Anglesí, ensemps ab en Johan Martí, qui era 325 delat del canalobre de la Seu, són fugits.

Interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoït dir qui mes la dita²⁵ lima en les presons, ab què los dits presoners se són desferrats, e dix que ell testimoni ha hoït dir que en Ffrancesch Fonolleda le y ha mesa, del qual ell testimoni se talayava molt, car gran tràfech tenia 330 tots jorns ab lo dit Janer, axí de parlaments com de trametre albarans. /

fol. 14^r *Interrogatus* si ell testimoni sab ni ha hoït dir que altri haja tengut en lo dit tranchament de presó, e dix ell testimoni que stà en veritat que una dona apellada na Violant, amiga del dit Johan Martí, segons se 335 diu, la hora e punt que los²⁶ demont dits foren a la porta forana del²⁷ palau per fugir, la qual porta stava tanchada ab forrollat, los demont dits mossèn Janer Garcia, Salvador Anglesí e Johan Martí, lo qual la dita Violant ten per amich, e la qual Violant tots jorns portave a menjar al dit Johan Martí, obriren la porta del dit palau. E ell testimo- 340 ni, volent-los resistir, arranchà un basalard, que portava senyit a la correja, e ab lo dit basalard ell testimoni deffenia la porta, tant com podia, en tant que los dos dels dits presoners donaren a ell testimoni ab los grillons, que tenien, III ho IIII colps al cap e un colp al bras. E axí ell testimoni torbat e tabuxat per la sanch que li devallava per la cara, 345

fol. 14^v la / dita Violant entrà dins lo palau e abressà's ab ell testimoni e aydà-li a tolre la un dels dits presoners, ab qui ell testimoni stava abressat. No sab ell testimoni qual d'ells era, attanent que era de nits, mas que la dita Violant fo fort presta per ajudar als dits presoners en les dites cosas e fuyta, e que, si per ella, dita Violant, no 350 fos, no se'n foren axí²⁹ anats, com ell testimoni stigués a la porta ab lo dit basalard.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc.

25 dita, segueix lima ratllat.

26 los, segueix dit ratllat.

27 del, segueix -a presó ratllat.

28 li, segueix deva deiús ratllat.

29 axí, segueix -s ratllat.

[JAUME PUIG, CANONGE DE MANRESA, PRESONER QUE NO POGUÉ FUGIR]

Venerabilis Iacobus Puig, canonicus ecclesie beate Marie civitatis Minorise, testes citatus, iuratus et interrogatus dicere veritatem, quam sciat, 355 super predictis curie perventis.

Et primo interrogatus si ell testimoni stava pres en la presó comuna fol. 15^r del³⁰ palau del bisbe de Barchinona, e dix que hoc / gran temps ha que y stà pres.

Interrogatus si dimecres proppassat, que era lo jorn de Sant Paul, ell 360 testimoni ab en Janer Garcia, Salvador Anglesí e Johan Martí, Nicholau Lavina, Anthoni Abelló e Pere Mercer staven en la presó tots ensemps, e dix que hoc, car tots ensemps gehien en la dita presó com a presoners.

Interrogatus qui ls havia desferrats, com stigueren ferrats, e dix que 365 lo dit Johan Martí desferrà ell testimoni.

Interrogatus ab què l desferrà lo dit Johan Martí, e dix que ab una lima.

Interrogatus d'on havien haüda la dita lima, e dix que lo dit Janer Garcia la hagué e la mostrà a tots de la presó, com en Ffrancesch Fono- fol. 15^r lleda hi fos entrat ab licència de l'official / per parlar ab lo dit Janer. E com lo dit Fonolleda se'n fo anat de la dita presó, lo dit Janer mostrà la dita lima a ell testimoni³¹ e als altres qui aquí eren pressos, dient-los que lo dit Ffrancesch Fonolleda le y havia portada, e que estiguessen tots ab bon cor, car lo dit Fonolleda fehia tals preparatoris e artellarias e 375 de gent, que ell los ne trauria a tots, de què ells dubtaren e digueren-li tals paraulas: «No us metau al cap tal cosa, car may la portareu a ffi.»

Interrogatus si aquella jornada de Sant Pau lo dit Fonolleda ni altres tingueren gran tràffech ni parlaments ab lo dit Janer ni ab ell testimoni 380 ni ab los altres presos, e dix que lo dit Fonolleda lo dit jorn tench gran parlament ab lo dit Janer. /

fol. 16^r *Interrogatus* si altre persona tench parlament ab algun dels altres presos, e dix que stà en veritat que na Violant, la qual se³² diu qu'és amiga del dit Johan Martí, tench gran parlament ab ell e li portà linyols 385 per cosir cordes, que feren de lansols e de flassades.

Interrogatus si ell testimoni sab ni ha hoït dir que la dita Violant

30 del, segueix pre- ratllat.

31 testimoni, ms. deposant.

32 se, segueix -e ratllat.

ensemps ab lo dit Fonolleda tenguessen tracte que los dits presonés fogissen, e dix que hoc, car en Jordi, qui stà ab la dita Violant, anave per aquell, a qui.l tramatién que fossen prests a la porta del palau, com 390 los dits presoners fossen en lo pati, e que rochassen a la porta dos colps; e com los haurien ubert, affarrarien lo carceller e tolrien-li les claus. /

- fol. 16^v *Interrogatus* si los dits presoners ho partida d'aquells són fugits, e dix que hoc los dits mossèn Janer Garcia, Johan Martí e Salvador Engla- 395 sí.

Interrogatus en quina manera són fogits de la dita presó, e dix que, après que s'hagueren tallades les cadenes e grillons ab la dita lima, feren una gran plega de matalaffs e flassades e coxins, que tenien, qui montaven en alt més que la porta de la dita presó. E axí mossèn 400 Anglesí³³ pujà sobre la dita plega e lansà dos ganxos de ferre en la sumitat de la paret de la presó ab cordes, que havien fetas de lansols e de flassades. E lavós lo dit mossèn Levina pujà alt fins a la vora o orla /

- fol. 17^r de la dita paret. E com vahés en lo pastador donas del palau, devallàs- se'n e dix que no volia saltar. E lavors lo dit Anglesí dix que ell hi 405 pujaria. E de fet se'n pujà alt, e scalà en lo pati del palau, e correch devers lo dit pestador e trenchà desobre a las ditas donas. E après montà lo dit Johan Martí. E après lo dit Janer. E axí fugiren. E après ell testimoni sentí gran ramor entre lo carceller e los demont dits, qui fugien, e conagué-y ell testimoni la dita Violant, qui parlave ab lo dit 410 carceller a grans crits. Si forsajava ab lo dit carceller o no, no u sab ell testimoni; com no u vahés, mas que la conech de parla.³⁴

- fol. 17^v *Interrogatus* si ell testimoni sab qui hac / los dits ganxos, e dix que lo dit Ffrancesch Fonolleda ne tramès la un al dit Janer al sòl del cabàs, ab què li aportaven a menjar, e l'altre tramès la dita Violant al dit Johan 415 Martí per en Jordi, qui stava ab ella.

Interrogatus si lo dit Ffrancesch Fonolleda ab d'altres vangueren a la porta del palau la hora que los dits presoners fugiren, e dix que segons lo senyal que lo dit Ffrancesch Fonolleda havia dat als dits presoners, ell testimoni conech clarament que lo dit Fonolleda era a la porta, car ell 420 testimoni sentí lavors lo³⁵ senyal que lo dit Fonolleda los havia dit, so és, que.ls havia dat per senyal dos colps a la porta forana. /

- fol. 18^r *Interrogatus* si la dita Violant tenia en los dits senyals, e dix que hoc.

33 Anglesí, *ms.* Levina.

34 parla, *ms.* panlai.

35 lo, *segueix* -s ratllat.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc.

425

Item, die³⁶ sabbati XXVIII° mensis ianuarii, anno predicto M^o CCCC^o XXXVI°, fuit precessum ad inquirendum super predictis in hunc modum.

[VIOLANT, ESPOSA DE JOAN MARTÍ, QUE FUGÍ DE LA PRESÓ]

Violans, uxor Iohannis Martini, hostalerii, civis Barchinone, deponens in facto suo proprio sine iuramento et ut testes in alieno citata,³⁷ iurata et interrogata dicere veritatem, quam sciat, super predictis curie perventis. 430

- Et primo interrogata* per què és presa ella deposant, e dix ésser ver que dimecres proppassat vespre, vers passades les VI horas après mig³⁸ jorn, e era festa de Sant Paul, stant ella deposant en casa sua, vench un
 fol. 18^v capellà, lo qual³⁹ / dient que era pres en la cort del bisbe, e montà fins al cap de la schala e vench tot sbufagant dient: «És hic en Johan Martí?» E 435
 Fferrando, qui stà en casa d'ella deposant, respòs dient: «E com?» E lo dit capellà dix: «Ja és fora, tothom és fora.» E encontinent lo dit capellà devallà la schala e anà-sse'n, que ella deposant no.l viu ni parlà ab ell. E encontinent ella deposant, qui tenia translat del procés qui és stat fet contra lo dit marit d'ella deposant, pres lo dit translat ab intenció que.l 440
 donàs⁴⁰ a mícer Anglada, que.l donàs a l'official per ragonexer-lo, com encara lo dit official no l'hagués vist ni sabés què s'i contenia. E comella deposant fo a l'axint de la Plassa Nova prop lo portal del palau, ella deposant hoí grans crits⁴¹ de viafós dins lo dit palau del bisba, però bé coneix ella deposant que los crits se matien prop de la porta. E com ella 445
 fol. 19^r deposant fon prop lo portal del bisbe, ella deposant vahé / la portelleta uberta e ella deposant entrà per la dita portelleta dins lo dit palau. E axí com fon entrada, encontinent un hom sortí e isqué per la dita portelleta, però ella deposant no coneix qui era lo dit hom qui isqué. E més ella deposant viu: que en Johan, carceller de la presó del dit bisba,⁴² 450
 stava arrimat detràs la porta e ligava's una tovellola al cap. E la muller del dit Johan sehia. E ella deposant dix al dit Johan : «Ay, mesquina, sènyer en Johan , què haveu ?» Però no li respòs en res. E en asò molts hòmens e donas entraren en lo dit palau. E ella deposant

36 die, segueix lu- ratllat.

37 citata, segueix -s ratllat.

38 mig, segueix stant ratllat.

39 Procés. Petrus Lastis, carnicerius, Salvator Ferrer, ortolanus escrit en el marge inferior.

40 donàs, segueix arns- ratllat.

41 crits interliniat.

42 bisbe, segueix sehia ratllat.

isque del dit palau e tornàsse'n en casa sua. E a cap de un poch 455
vangueren l'oficial del bisbe e lo sotsvagner a casa d'ella deposant
escorcollar en la dita casa. E lo dit sotsvagner pres ella deposant e
manà-la a la presó. E per aquella causa e rahó creu ella deposant que fo
presa.

fol. 19^v *Interrogata* si ella deposant sab ni ha hoït / dir hon és lo dit Johan 460
Martí, marit d'ella deposant, e dix que no.

Interrogata si lo dit Johan Martí era pres, e dix que hoc pres stava en
la presó de la cort del bisba.

Interrogata si ella deposant sab ni ha hoït dir que lo dit Johan Martí
sie fugit de la dita presó, e dix que ella deposant hoï dir, la dita nit que 465
fon presa, al dit official que. l dit Johan Martí era fugit ab dos altres de
la dita presó.

Interrogata si ella deposant sab ni ha hoït dir en quina manera los
dits Johan Martí e dos altres són fugits de la dita presó, e dix que 470
no.

Interrogata si ella deposant, la hora que los dits hòmens fogiren de
la presó e volgueren axir fora lo dit palau, era dins lo dit
fol. 20^r palau o fora aquell / a la porta del dit palau, e dix que ella deposant
no.n viu fugir nagun, car en casa d'ella deposant era la hora que
fugiren. Però, segons dit ha, com ella deposant entrà en lo dit palau, 475
isque un hom, segons dit ha, però no sab si era presoner, ho no.

Interrogata si ella deposant en l'ora que los dits presoners⁴³ se'n
anaren, entrà en lo dit palau e que s'abrassàs ab lo dit carceller
contrestant-li que no aturàs algun dels dits presoners qui fugien, ho
que no pogués⁴⁴ empatxar la fuyta d'algun d'aquelles, e dix que 480
no.

Interrogata si la hora⁴⁵ que ella deposant viu lo dit carceller que.s
ligava la tovayola, segons dit ha, viu que lo dit carceller fos nafrat, e dix
que no.

Interrogata si la hora del⁴⁶ dit vespre que ella deposant portava lo dit 485
procés, segons dit ha, e hoï los dits crits dins lo dit palau, si ella /
fol. 20^v deposant anava sola ho ab companyia, e dix que tota sola anava.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc.

Item, die martis XXXI^a mensis ianuarii, anno predicto millesimo

43 presoners interliniat.
44 pogués, ms. posques.
45 hora, segueix -t raillat.
46 del, d- escrit sobre q-.

CCCC^o XXXVI°, in presentia dicti Salvatoris Ferrer, ortalani, et Iohannis 490
de Capdevila, scriptoris, civium Barchinone, qui iurarunt tenere secretum
et non accipere servitium, iuxta privilegium Barchinone fuit processum ad
reinterrogandum dictam Violantem delatam in hunc modum.

Et primo fo ligida a ella deposant la deposició per ella deposant
damont feta. E ligida la dita deposició, stech e perseverà en aque- 495
lla.

Interrogata si ella deposant sab ni ha hoït dir qui era aquell capellà
qui vench a la dita casa d'ella deposant⁴⁷ e dix: «Ja són tots fora», e dix
que no, però bé ha hoït dir⁴⁸ ella deposant a.n Fferrando, qui stà en la
fol. 21^r casa d'ella deposant,⁴⁹ que lo dit capellà / era un home gran, lo qual ell 500
dit Fferrando havia vist en la presó del dit bisba.

Interrogata, pus ella deposant havia pres lo dit procés per portar-lo
a mícer Anglada, que.l mostràs a l'official, segons dit ha, per què ella
deposant, como fo al palau, se'n tornà e no⁵⁰ anà al dit mícer Anglada
per donar-li lo dit procés, e dix que, pusque sabé que se'n eren anats, 505
deliberà de no portar-lo-y, sinó que se'n tornà en casa.

Interrogata per què ella deposant axint de casa pres lo dit procés per
portar-lo al dit mícer Anglada, pus ja en casa havia hoït dit que anats
se'n eren, e dix que per tant como no crehia fos ver que fos fugit e ja
tenia en les mans lo dit procés. 510

Interrogata si ella deposant lo dit die de Sant Pau,⁵² abans que lo dit
fol. 21^r Johan Martí / fugís, tramès⁵³ alguna persona al dit palau que digués al
dit Johan Martí que a les VI horas fossen prests per a fugir, que aquí a la
porta serien ella deposant e altres personas, que.ls ajudarien,⁵⁴ e dix que
no. 515

Interrogata si lo dit vespre que los dits presoners fugiren, ella
deposant viu en Ffrancesc Fonolleda ni altres personas a la porta e ho
entorn del dit palau per ajudar als dits presoners que fugissen, e dix que
no.

Interrogata si ella deposant lo dit vespre viu que lo dit carceller 520
tingués lo basallard arranchat e que.n volgués donar a algun, ho que
deffenés la porta que no isquessen, e dix que no.

Interrogata si ella deposant ha fetas metra ho mesas limas, ganxos

47 e, segueix j- ratllat.

48 dir, segueix a ratllat.

49 deposant interliniat.

50 no interliniat.

51 Segueix lletra inicial il·legible i ratllada.

52 Pau interliniat.

53 tramès interliniat.

54 ajudarien, segueix a fugir ratllat.

ni altres artellarias en la dita presó, perquè los dits presoners fugissen, e
dix que no. /

525

- fol. 22^r Interrogata si lo dit die de Sant Pau proppassat, ho altra dia, ella
deposant portà fils de linyols al dit Johan Martí e que tingués gran
perlament ab ell, e dix que no.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc.

*Item, die veneris tertia mensis ffebruarii, anno predicto M° CCCC 530
XXXVI°, fuit processum ad inquirendum super predictis in hunc modum.*

[MARIA, ESPOSA DE BERNAT SAGRISTÀ, DE LA CASA DEL BISBE]

*Venerabilis domina Maria, uxor venerabilis Bernardi Sagrista, mercato-
ris et procuratoris reverendi domini episcopi Barchinone, testes citata,
iurata et interrogata dicere veritatem, quam sciat, super predictis.*

- E dix ésser ver que lo vespre de la festa de Sant Paul proppassat ella 535
testimoni manà a na Margarida, muller del coch del senyor bisbe, que
devallàs passar ferina en lo pesstador del palau del dit senyor, axí com
de fet hi devallà.⁵⁵ E a cap de una stona ella testimoni devallà en lo dit
fol. 22^v pastador per veure què fehia la dita dona e per ragonèxer / un bachó de
carn salada, qui stà en sal. E stants ella testimoni e la dita Margarida e 540
na Alena, muller d'en Johan, lo carceller del dit palau, en lo dit pasta-
dor, hoïren un colp de ferre qui donà en terra. E la dita Elena dix:
«Ha, mesquina madona, asò deu ésser de la presó.» E tantost ella tes-
timoni se girà vers la porta del dit pastador e vahé ombra de un hom
qui tanchà ab forrollat la porta del dit pastador. E ella testimoni e les 545
dessús dites romangueren tanchades en lo dit pastador. E sentiren
ramor e «Via fos!» deffora, que lo carceller e altres cridaven dients:
«Los presos se'n van!» E en asò la dita Elena forsajant obrí la dita porta
del dit pastador e anà vers lo portal del dit palau. E ella testimoni li anà
detràs. E vahé ella testimoni que un hom stava abrassat ab lo dit 550
carceller. E⁵⁶ més viu ella testimoni: una dona apel·lada na Violant, qui
ere aquí dins lo dit palau. E lo dit hom deslapissà's del dit carceller e
fol. 23^r isqué per la porta / del dit palau e anàsse'n. Però ella testimoni no viu
si la dita Violant ajudà tolre, ho no, lo dit hom al dit carceller, com los
fos luy e fes foscha. E com lo dit hom se'n fon anat, ella testimoni vahé 555
que la dita Violant tenia al bras lo dit carceller e quasi torchava'l de la

55 devallà, segueix -s ratllat.

56 E, segueix v- ratllat.

sanch que li cahia del cap, dient: «Ha, mesquí d'om, quin vos han aparellat?» E ella testimoni dix-li: «Ho, ma mala fembra, cauchom hi sabreu vos en asò!» E la dita Violant dix: «No. Fehia que a mícer Michel Anglada anava ab un procés que li portava e, com són stada ací, 560 he hoïda la ramor e són hic entrada.» E en asò la dita Violant se'n anà fora lo dit palau.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc.

[MARGARIDA, ESPOSA DE PERE PRATS, CUINER DE LA CASA DEL BISBE]

Domina Margarita, uxor Petri Prats, coqui reverendi domini episcopi Barchinone, testes citata, iurata et interrogata dicere veritatem, quam 565 sciat, super predictis.

E dix so saber: que lo vespre de la festa de Sant Paul proppasada ella fol. 23^v testimoni / ab madona Maria e madona Elena eren en lo pastador del palau del senyor bisbe. E stants aquí, ella testimoni sentí caure un ferre e tantost⁵⁷ un hom les tanchà damont ab⁵⁸ forrollat. E ella testimoni 570 sentí ramor vers la porta del dit palau ab lo carceller. E la dita Elena obrí per forza la porta del dit pastador e les dites Elena e madona Maria anaren vers la porta del dit palau hon era la dita ramor. E ella testimoni⁵⁹ axí torbada romás en lo dit pastador e hoí cridar que los presoners se'n anaven. E après ella testimoni isqué e ja los presonés se'n 575 foren anats. E vahé ella testimoni en Johan, lo carceller, qui era nafrat en lo cap de què li axia molta sanch. E àls no y viu ella testimoni ni en fugir dels dits presoners ni en altres coses.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc. /

[ELENA, ESPOSA DE JOAN RAMÓS, CARCELLER DE LA PRESÓ]

fol. 24^r *Domina Elena, uxor Iohannis Rames, carcellarii carceris captionis⁶⁰ 580 curie reverendi domini episcopi Barchinone, testes citata, iurata et interrogata dicere veritatem, quam sciat, super predictis.*

E dix ésser ver que la nit de la festa de Sant⁶¹ Paul proppasada ella

57 tantost, ms. tatost.

58 ab, segueix clau ratllat.

59 testes, segueix torba- ratllat.

60 captionis, ms. capsionis.

61 Sant, segueix m- ratllat.

testimoni e madona Maria, naboda del senyor bisbe de Barchinona, e na Margarida, muller del coch, eren en la casa del pastador del dit palau 585 e⁶² vench un hom e mes lo forrollat en lo dit pestador. E ella testimoni cridà: «Mesquina, los presoners se'n van. Via fora!» E ella testimoni encontinent pres la porta e donà grans III tiradas e obrí-la. E encontinent ella testimoni vahé que lo dit marit d'ella testimoni stava abressat ab un hom costa e dins la porta del dit palau. E na Violant, muller d'en 590 Johan Martí, qui stava pres, stava detràs lo dit marit d'ella testimoni, però ella testimoni no podia veure si.l tenia abressat, ho no. E avans que ella testimoni fos atesa al dit son marit, lo dit hom li fo schapat e se'n anà. E la dita Violant torchava lo dit marit d'ella testimoni de la fol. 24^v sanch, / que li rajava per la cara, dient la dita Violant: «Ay, mesquí 595 d'om, e quin vos han aparellat!» E ella testimoni dix a la dita Violant: «Ha, na vil bagassa! Que vos ho sabie-u açò, e vos l'om haveu mort» -dient-ho del dit son marit-. E lavors la dita Violant isqué's del dit palau e anàsse'n.

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc.

600

[ISABEL, ESPOSA DE GUILLEM MATERÓ, MANYÀ DE BARCELONA]

*Domina*⁶³ *Ysabel, uxor Guillelmi Materoni, fabri, civis Barchinone, testes citata, iurata et interrogata dicere veritatem, quam sciat, super predictis.*

E dix so saber: que la nit de la festa de Sant Paul proppasad ja foschant, ella testimoni axia del palau⁶⁴ del senyor bisbe de Barchinona, 605 que havia parlat ab la naboda del dit senyor. E com fon al portal, lo porter obrí-li, com la porta fos ja tanchada. E com ella testimoni fon fora la porta, aquí devant la porta del dit palau fon na Violant, muller d'en Johan Martí, tota sola, qui stave aquí. E ella testimoni dix-li: fol. 25^r «Madona Violant, què / féu aci?» E la dita Violant dix: «Ací he ops un 610 poch.» E stava la dita Violant en cors sens mantell ab un alberió que vestia. Però ella testimoni no li viu res tenir en les mans. E axí ella testimoni se'n anà a la casa de na Vives, revenedora. E stant aquí poch stat, ella testimoni hoí de grans crits de «Via fos!» vers lo ⁶⁵ dit ⁶⁶ palau.

62 e, segueix seure ratllat.

63 Domina, segueix ysa- ratllat.

64 palau, segueix del bisbe ratllat.

65 lo, -o escrit sobre -a ratllat.

66 dit, segueix -a Violant ratllat.

E més avant viu ella testimoni un hom qui vania devers lo palau tot desbotanat. E com fon endret la casa de la dita na Vives, pres-se correr plassa avall. E més avant viu ella testimoni que detràs lo dit hom vania la dita Violant corrent. E no.n sab ella testimoni⁶⁷ hon se'n anà lo dit hom, però lo fugir que féu lo dit hom vahé en Gabriel Janer, spaser, qui.s rahonava ab ella testimoni. 620

Ffuit sibi lectum et perseveravit, etc. /

[RESOLUCIÓ DEL PROCURADOR FISCAL]

fol. 25^v *Post predicta autem die martis septima mensis ffebroarii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC tricesimo sexto, coram dicto venerabili iudice sive inquisitore comparuit dominus Anthonius de Sori, procurator fischalis, ex una parte, et in absentia dicte Violantis delate obtulit in scriptis contra eandem delatam petitionem sequentem: /* 625

fol. 26^r *Ihesus*

Prout fuit promotum, dictam Violantem delatam pena debite condemnavi et in casu opportuno de tormentis providevi et quoad ipsam tantum inquisitionem publicavi. 630

[PUBLICACIÓ DEL PROCES D'INQUISICIÓ PER PART DEL JUTGE]

Et oblata predicta petitione, incontinenti dominus venerabilis iudex sive inquisitor publicavit et pro publicata haberi voluit presentem inquisitionem, in quantum⁶⁸ videlicet facit et facere videtur contra dictam Violantem delatam, copiam de predictis omnibus, tam dictis Violanti⁶⁹ delate fol. 26^v quam procuratori / fischali, si voluerint, concedendo, salvo tamen et retento dicto procuratori fiscali quod possit, si quos voluerit,⁷⁰ producere et ministrare testes et iam receptos reinterrogari facere, necnon eidem delate ad respondendum predictae petitioni, eam pure confitendo vel negando,⁷² et etiam ad dandum et offerendum omnes suas defensiones per abtos et admissi- fol. 27^r biles articulos declaratos, octo dies,⁷³ postquam copiam / de predictis ha- 640

67 testimoni, segueix lletra inicial il·legible i ratllada.

68 quantum, segueix vi ratllat.

69 Violanti, ms. Violante.

70 voluerit, segueix recipere ratllat.

71 ad, segueix dandum ratllat.

72 negando, segueix N- ratllat.

73 dies, segueix proxime sequentes ratllat.

buerit aut per se ipsam steterit, tunc immediate sequentes assignavit, mandans hec dicte delate intimari per Bartholomeum lover, sagionem. Qui sagio iens et postea rediens retulit et dixit se predicta dixisse et intimasse dicte Violanti delate personaliter invente. /

[ANNEX: DECLARACIÓ DE SALVADOR ANGLESÍ, CLERGUE, PRESONER QUE FUGÍ]

fol. 32^r

Anglesi

645

Ffisch /

fol. 34^r *Die lune XVI^a mensis iulii, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o XXXVI°, Salvator Anglesi, clericus simpliciter tonsuratus, beneficiatus in ecclesia Sancti Iacobi de Fornellis diocesis Gerundensis, deponens in facto suo proprio sine iuramento et in facto alieno iuratus et interrogatus dicere et 650 deponere omnimodam veritatem, quam sciat, in et super hiis de quibus interrogabitur. /*

fol. 34^v *Et primo fuit interrogatus / si ell depositant lo dia abans de la Conversió de Sant Paul del mes de gener⁷⁴ proppassada, stant ell depositant pres en la presó comuna del senyor bisbe ensemps ab Johan 655 Martí e ab mossèn Janer Garcia, preveras, fugí de la dita presó trencant los ferros que ell depositant portava, e dix ell depositant que, protestant que per aquesta deposició que ell ha a fer no preiudich a la remissió, /-*

fol. 35^r *la qual lo senyor bisbe li ha feta en la⁷⁵ vila o casal de Mantelles, general detots crims que hagués comesos fins en aquella jornada, a instància de 660 mossèn l'abad d'Arlés e de mossèn Johan de Margarit, cavaller, e de alguns/altres notables persones,⁷⁶ de la qual remissió ell depositant ne*

fol. 35^v *féu grans gràcies al dit senyor e li besà les mans / e s'agenollà als seus peus, ell depositant deposà en les dites coses en la forma següent.*

E dix ell depositant que és veritat que ell depositant fugí ab los 665 damunt anomenats. E ell depositant se desfeu los grillons.

Interrogatus qui donà consell, favor ni ajuda en la dita fuyta ultra los
fol. 36^r *damunt anomenats, e dix ell depositant que no u sap, car les / artel larias ab què ell depositant e los altres fugiren de la presó, los donà⁷⁷ lo dit Janer Garcia.*

670

74 gener, ms. febrer.

75 la, segueix f- ratllat.

76 persones, segueix e no resmenys dix ell depositant ques ratllat.

77 donà, -o- escrit sobre -a-, i segueix -ren ratllat.

Interrogatus si ell deposant, a la axida que féu de la porta del palau, naffrà en Johan Ramós, carceller del dit palau, e dix ell deposant que stà en veritat que ell deposant se acalà primer per la paret de la dita fol. 36^v presó, e après lo dit Johan Martí, e a prés lo dit Janer / Garcia. E con foren a la porta del palau, lo dit carceller arrencà un basalert, que tenia, 675 e donà un colp a ell deposant e nafrà'l en la mà e en la cara, en los quals lochs ell deposant aporta bon senyal. E en açò ell deposant aferrà lo braç del dit carçeller perquè no.l pogués més damnificar. E⁷⁸ après d'açò lo dit mossèn Janer⁷⁹ aferrà de part detràs lo dit carceller. E creu ell deposant que si lo dit carceller fon nafrat, que.l nafrà lo dit Janer, que ell 680 fol. 37^r deposant no.l tocà ni.l / nafrà, ne aytanpoch no.l nafrà lo dit mossèn Johan Martí, car lo dit mossèn Johan Martí isqué abans que.ll deposant.

Interrogatus si gent armada e desarmada speraven a ell deposant e als altres, qui fugiren, per rebre'ls o per ajudar-los, si haguessen sobres, e dix ell deposant que⁸⁰ no viu ne trobà negú qui.ls ajudàs, mas que lo dit 685 mossèn Janer havia dit a ell deposant e als altres que a la exida trobarian gent de foras⁸¹ qui.ls enpararian e.ls ajudarian, si havian sobres.

78 E, segueix en açò ratllat.

79 Janer, segueix aportà ratllat.

80 que, segueix u- ratllat.

81 foras, segueix quis ratllat.